‘Cal reconèixer la natura com un ésser de què depèn la nostra existència terrenal’ Entrevista a Josep Maria Mallarach

Published by Interacció [1] on 22/06/2022 - 09:00

Amb motiu de l’Espai Claustre ‘Espiritualitat, cultura i medi natural’, celebrat els dies 31 de maig i 2 de juny d’enguany, hem entrevista Josep Maria Mallarach [2], doctor en Biologia ambiental, llicenciat en Geologia, consultor ambiental i escriptor, que ens ha parlat de la necessitat de tenir una actitud molt més respectuosa amb la natura, de la importància de les comunitats indígenes en la preservació de la integritat de la Terra i també de l’espiritualitat de la natura, especialment la que connecta amb els espais sagrats.

CERC: Un dels conceptes claus que has manejat en els últims temps és el de la sacralitat dels espais naturals. En què consisteix exactament?

Josep Maria Mallarach: En la nostra societat aquest concepte crida l’atenció, i té un caràcter provocador, en el sentit més positiu del terme. El terme ‘sagrat’, amb múltiples variants i accepcions, apunta cap als valors intrínsecs i fa referència a allò que és innegociable. Es situa, doncs, a l’extrem oposat al que serien valors instrumentals, amb preu al mercat. Es un concepte que existeix en multitud de cultures contemporànies i que ha existit en la major part de la història, però que ara és minoritari en les societats occidentals materialistes. És un antídot que actua com a corrector i que ens convida a acostar-nos de manera més respectuosa i reverent a la natura.

Tu coordines la iniciativa Delos. Fes-nos-en cinc cèntims...

La iniciativa Delos la va concebre l’amic grec Thymio Papayannis l’any 2005, i des de l’any següent l’hem coordinat conjuntament. Forma part d’una iniciativa internacional que es desplega en el marc de la Comissió Mundial d’Àrees Protegides, de la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura. S’adreça els espais naturals sagrats. La majoria dels col·legues del grup internacional treballen en espais naturals sagrats vinculats a tradicions indígenes, que són presents a tot el món, fins i tot a l’extrem nord d’Europa, a Escandinàvia, nord de Rússia, Sibèria... La iniciativa Delos [3] s’enfoca en espais naturals sagrats en països tecnològicament desenvolupats. Als nostre països, els principals reptes i amenaces d’aquests espais no són tant la destrucció física, com s’esdevé en els territoris indígenes, sinó els problemes vinculats a la turistificació i la musealització. Aquesta iniciativa el que promou és examinar espais naturals sagrats emblemàtics i representatius de la diversitat que existeix, per estudiar-los a fons i extreure’n lliçons i principis que ens puguin ajudar a conservar-los i valorar-los, tot respectant sempre els drets dels seus custodis tradicionals.

Ara esmentaves les comunitats indígenes, que han deixat una gran empremta en el teu pensament. Què en

podem aprendre des de la nostra mentalitat occidental?

En primer lloc hem de reconèixer que la major part dels nostres avantpassats, abans dels ibers, aproximadament, eren indígenes. Les nostres arrels profundes són indígenes, per molt urbanites que ara siguem. A dia d’avui, els indígenes són escassament un 1% de la població mundial, segons criteris de l’ONU, però preserven el 90% de les llengües del món i el 40% de la biodiversitat. I són les cultures més resilients de la humanitat. En podem aprendre moltes coses, per tant. No es tracta de copiar, sinó d’entendre quins en són els seus valors, els seus sistemes de governança, com prenen les decisions i com es vinculen a la natura. Com que ens trobem immersos en una crisi sistèmica global, tenim molt a aprendre i també a desaprendre. És evident que la relació que en tingut els occidentals amb els indígenes, en la majoria dels casos, ha estat traumàtica i a dia d’avui segueix sent-ho en molts llocs. Per això hi ha un component de justícia social molt important a tenir present en les nostres decisions. En les petites decisions de cada dia podem afectar la vida d’aquests pobles, per bé o per mal, actualment.

Delos, illa de l'Egeu, que durant l'època grega clàssica va ser un important centre espiritual centrat en la cooperació política.

Venim d’una cultura capitalista que sempre ha vist la natura com un obstacle, una font de guanys o un element a explotar. En el *Faust* de Goethe ja trobem aquesta mentalitat, quan Mefistòfil arrasa la cabana i l’ermita on viuen Filemó i Baucis. Com es pot revertir aquesta mentalitat imperant i amb arrels històriques, econòmiques i culturals?

Aquesta és la pregunta del milió! Personalment, crec que tenim un marge de llibertat per poder reconnectar en profunditat amb la natura. Ella ens convida a acostar-nos-hi de manera respectuosa, atenta i silenciosa, sense veure-la com un recurs natural o com un paisatge, és a dir un simple marc exterior on anem a desplegar activitats de lleure o esportives. Per això cal reconèixer-la com un ésser viu i conscient, format per innombrables éssers, la major part dels quals no coneixem, tot i que sabem que d’ells depèn la nostra existència terrenal. Hem de fer un

esforç d’acostar-nos-hi d’una altra manera, amb conceptes que ens ajudin a respectar-la, com el de Mare Terra. Hi ha una gran diferència entre Mare Terra i Medi Ambient. Si és Mare Terra -que ho és-, la nostra relació ha de ser filial, car envers la mare tenim deures i obligacions, no pas drets. Tenim un marge de llibertat important, malgrat que vivim en una societat patològicament escindida de la natura. Ara bé, la natura sempre ens escolta i ens acull. Tot el que fem per reconnectar-nos-hi conscientment és extraordinàriament gratificant. Si ho fem, el nostre capteniment i els dels nostres amics, familiars i col·laboradors canviarà. I podrem influir en les empreses, en les organitzacions, en els ajuntaments... Cadascú, en funció d’on es trobi, tindrà capacitat d’estendre aquesta influència guaridora, per dir-ho així, més enllà de la seva persona. Tenim una relació patològica que s’ha de guarir, perquè provoca immensos sofriments i ens arrossega a tendències autodestructives, no només en l’àmbit físic, sinó en totes les dimensions humanes; aquest és el fons de la qüestió.

Formes part de l’associació Silene. Quins en són els objectius?

És una petita associació [4] que vàrem crear el 2005, amb una voluntat de participar en iniciatives internacionals com les que he esmentat abans, però hem acabat fent algunes coses a Catalunya. Està vinculat al grup especialista sobre valors culturals i espirituals dels Espais Protegits de la Comissió Mundial d’Àrees Protegides. De manera molt modesta, perquè és una associació petita, volem fornir un complement a les motivacions i les actituds, en els valors culturals intangibles i espirituals i en els llenguatges que millor ajuden a transmetre’ls, com els artístics. En la nostra societat el medi natural, els ecosistemes i la natura es valoren per allò que ens aporten, amb una visió molt antropocèntrica i egoista, i nosaltres, des de l’associació, volem revitalitzar els valors intrínsecs i intemporals de la natura. I això d’una manera preferent en col·laboració en entitats que treballen en la seva conservació i restauració, donant motivacions més profundes a les actituds i les polítiques de conservació a totes les escales, des de l’àmbit local fins l’internacional.

Ets llicenciat en Geologia i doctor en Biologia Ambiental, però alhora tens una dimensió humanística molt marcada. Quin és el punt de confluència de tots dos universos? O es tracta d’una separació artificial, i gairebé tòpica, entre ciències i lletres?

Aquesta separació entre natura i cultura és pròpia de cultura occidental moderna. És una separació entre l’acostament científic a la natura i l’acostament humanista a la natura, que és a la base de l’escissió patològica a què em referia abans. Ens cal recuperar una visió més integral i holística. Fill d’un pintor de paisatges i nebot d’una poetessa de natura, és el que he intentat fer, personalment. I en les conferències i cursos en què participo, convido a recuperar la visió integral i integradora, i a superar aquesta visió fragmentària que no ens permet comprendre els vincles d’interdependència que hi ha en totes les dimensions de la realitat, ni tampoc donar respostes adequades als reptes amb què ens enfrontem.

En els últims anys, Mallarach ha centrat la seva activitat en llocs on es combinen valors naturals, culturals i espirituals de primer nivell.

Raimon Panikkar admetia que el concepte de “religió” estava molt marcat pels dogmes i les circumstàncies històriques. Quina diferència establiries entre religió i espiritualitat?

Estic molt condicionat per la tasca que he desenvolupat durant anys en ambients internacionals, on solem fer servir aquests termes amb sentits més inclusius, que puguin ser admesos per altres cultures i llengües. El terme religió està molt vinculat, en el cas català, a la religió cristiana. I té una dimensió social i institucional, i moral també. Això ha donat lloc al llarg dels segles a una gran quantitat de manifestacions artístiques, musicals, arquitectòniques, filosòfiques i teològiques que han impregnat la nostra visió del món, la nostra llengua i cultura, més del que ens pensem. L’espiritualitat, en canvi, la trobem dins de qualsevol religió, en graus diversos de vitalitat, però depassa el marc religiós. Seria com un substrat profund, com un humus damunt el qual creix l’arbre humà, parlant metafòricament. Avui dia a la societat catalana, bona part de la qual no està vinculada a cap religió, hi ha moltes persones que es consideren espirituals. És una obvietat, doncs, en la nostra societat que hi ha diverses espiritualitats laiques, com existeixen diverses espiritualitats religioses. Dins del cristianisme també trobem una pluralitat d’espiritualitats, no sols entre les diverses esglésies cristianes, sinó dins la llatina. La mística cristiana més arrelada a la natura és potser la que més atreu avui. L’espiritualitat és allò que ens connecta més profundament amb el que dona sentit a la nostra existència. Moltes vegades de manera inefable, ja que no hi podem posar paraules. Per això els poetes, que molt sovint s’endinsen en els confins del món espiritual, potser són els millors portaveus de l’espiritualitat. Aquí voldria remarcar l’extraordinària riquesa espiritual de la poesia de la natura a Catalunya. En català tenim una tradició poètica excepcionalment rica, i una quantitat gran de poetes que estan produint poesia de natura de gran qualitat, vehiculant a través de l’obra poètica els valors i vivències espirituals de la natura. Seria bo que les entitats ecologistes i conservacionistes tinguessin en compte els llenguatges artístics, per vehicular valors i emocions que ni el llenguatge tècnic ni el científic tenen.

Sabem que els espais naturals s’han convertit gairebé en noves zones de consum i massificació. Quan accedim a un espai natural quina hauria de ser la nostra actitud?

L’actitud bàsica ha de ser més respectuosa. Tenim un problema de relació amb la natura, per dir-ho breument. La immensa majoria de la nostra societat viu en ambients urbans, artificials, estressats, contaminats, disharmònics; de manera que existeix una necessitat vital de contacte amb la natura. Es una necessitat integral: física, anímica i espiritual. De cap de les maneres nego aquesta necessitat, al revés. Però depèn de quina manera ens hi acostem no només aquest acostament no ens ajudarà gaire, sinó que farem mal a la natura. Aquest és el problema de l’acostament sense respecte, mentalment dispers, tumultuós, massificat. La manera òptima d’endinsar-se a la natura seria molt respectuosa, lenta, tranquil·la, silenciosa -o com a mínim amb estones de silenci i de quietud, és a dir contemplativa. Quan Ramon Llull, en el seu *Llibre de les meravelles* fa dir al seu protagonista: “Meravella’t fill meu, puix tot és meravella”, aquesta seria l’actitud amb què ens hauríem d’acostar profundament a la natura per ajudar-nos mútuament.

I per últim. Quines són les teves fonts espirituals? Quins corrents, religions o filosofies t’han inspirat més?

Format de jove en un escoltisme, on vàrem viure una espiritualitat cristiana de la natura molt sana, al llarg de la meva vida he tingut el privilegi de col·laborar personalment amb moltes tradicions religioses i espirituals del món. Durant els darrers 25 anys, he estat implicat en la salvaguarda d’espais naturals sagrats cristians (molts dels quals vinculats a esglésies orientals), musulmans, budistes i de diversos pobles indígenes. Aquesta experiència m’ha confirmat la intuïció de joventut que, per sota de l’extraordinària diversitat, hi ha una ‘sophia perennis’, una saviesa que s’ha anat declinant de múltiples maneres, adequades a cada poble i territori, al llarg del temps i de l’espai. La diversitat de perspectives espirituals és una riquesa tan important com la diversitat de llengües. Des de fa uns anys, unes i altres estan minvant, sota l’impacte d’un pensament tecnocràtic totalitari i uniformitzador. El que més m’ha inspirat ha estat el testimoni d’aquelles persones i comunitats que donen respostes lúcides als seus reptes locals, compromesos a defensar la integritat seva terra a partir dels seus valors més profunds, sense perdre de vista les amenaces ni les oportunitats que comporta la crisi sistèmica global.

Categories: Entrevista
Tags: filosofia
Tags: natura
Tags: diversitat
Tags: patrimoni

- [5]

Source URL: https://interaccio.diba.cat/en/blogs/2022/06/jm-mallarach-entrevista

Links:
[1] https://interaccio.diba.cat/en/members/interaccio
[2] https://twitter.com/jm_mallarach
[3] https://delos-initiative.med-ina.org/
[4] https://www.silene.ong/
[5] https://interaccio.diba.cat/node/9001